

Sortida de la crisi o maquillatge estadístic?

Lliçons no apreses

Suplement del Quadern núm. 190 de CJ - (n. 224) - Setembre 2014
Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona - 93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

Per què no aprenem?

Les experiències de sofriment contenen la possibilitat d'aprendre. Comprendre (i lamentar profundament) el que ha passat, aprehendre allò fonamental; discernir què ha generat aquest sofriment i com enfrontar-nos-hi; com ressorgir des del dolor per a reconciliar-nos amb els altres i amb nosaltres mateixos i evitar reproduir errors en el futur. I en aquest sentit, la crisi ha estat una oportunitat.

Evidentment, ha estat també més coses; especialment per a les víctimes. Desconcert, incomprensió i desconfiança en un primer moment; i més endavant, pèrdues, ruptures, somnis truncats, vides a les quals s'ha arrabassat l'esperança, colpejades en el present i hipotecades per al futur. Por i sensació d'impotència da-

vant la impunitat d'una lògica abassegadora, capaç de trepitjar els qui van fer allò que se'ls havia suggerit. Abandonament a la seva dissort, malgrat haver seguit un full de ruta prefixada per altres, el qual va ser digerit –això sí– sense un aparent qüestionament crític.

Però, com hem dit, de tant dolor, almenys ens queda l'esperança de l'aprenentatge. Sempre que no ens convidi a reproduir fidelment els errors que ens van dur al punt de partida. I en aquest sentit, fa l'efecte que aquesta crisi de caire clarament estructural, situa a l'horitzó un passat al qual anhelem retornar, com si demanéssim una segona oportunitat, sense comprendre que les condicions d'aleshores incloïen un únic destí possible: el que ara molts pateixen i sembla que uns altres no veuen.

Vam viure en un miratge

La crisi que va iniciar la seva marxa a finals del 2008 no ha estat causa sinó conseqüència. Ha sigut la concreció d'un model que prometia les dèbils certes de tot miratge. Basada, això sí, en estadístiques inqüestionables. En paràmetres difícilment refutables que parlaven d'un context immillorable: un creixement econòmic (en termes de PIB) per damunt de la mitjana europea; una generació d'ocupació (més de cinc milions) que ens situaven com a referència a imitar.

Aparentment, estàvem «fent els deures» com uns alumnes aplicats. D'aquí el desconcert experimentat quan tot just uns mesos més tard vàiem com s'esfondrava el nostre castell de cartes; aquell en el qual havíem confiat el present i sobre el qual volíem construir el futur. Com entendre què ha passat? Si realment érem referents en generació de riquesa i creació d'ocupació per a la majoria dels Estats membre de la UE, aleshores, què havia passat?

Són molts els estudis duts a terme que evidencien què ha passat. Explicacions que apunten clarament a les debilitats ocultes tant de la nostra economia en general com del nostre model productiu en particular. Decisions polítiques que no fan referència a un programa polític concret, sinó a un model que assumia com a propis tots i cadascun dels preceptes de la lògica neoliberal, i en particular, de l'economia financera més especulativa.

El cas és que, en aquests mateixos anys en què els macroindicadors econòmics deien que tot estava «sota control», a Espanya deixava de reduir-se la taxa de pobresa, el 44% de la població experimentava episodis puntuals de pobresa relativa, el 50% estava afectat per problemes de privació material o per indicadors d'exclusió social. És a dir, en el millor

context possible –segons els indicadors que governen habitualment l'imaginari col·lectiu– s'acumulaven en la nostra estructura social una sèrie de problemàtiques que feien del nostre un model de fragilitat i vulnerabilitat.

I és aquest context el que mostrà la seva debilitat davant el primer embat de la crisi. L'esclat de la bombolla immobiliària, l'increment de la taxa de pobresa i d'exclusió social, o la polarització social i econòmica (en termes de renda i d'accés a drets) són només algunes de les manifestacions més immediates.

Una recuperació basada en la precarietat

Des d'aleshores hem assistit –trimestre rere trimestre– a un procés de destrucció massiva d'ocupació i hem passat d'una taxa d'atur del 8 al 26% en tot just cinc anys. Un «atur» que, a diferència del que hem tingut en crisis anteriors (mitja dècada dels noranta), resulta molt més estructural, ja que afecta més els sustentadors principals (i no tant els sous complementaris de la llar). Dels cinc milions de llocs de treball creats entre 1994 i 2007, més de tres milions van ser llocs precaris. Feines que protegeixen de forma insuficient, que atrapen i cronifiquen, i que es destrueixen fàcilment davant el canvi de cycle econòmic.

Resulta aleshores evident que l'aposta per la precarietat genera precarietat. Un creixement que no està orientat al desenvolupament pot incrementar el PIB, però no construeix una societat més desenvolupada. La generació de milions de llocs de treball precaris millora considerablement les estadístiques, però no implica l'existència d'un model d'ocupació integrador.

I el perill més greu que engloba el context actual és que aquell passat s'albi-

ri com el lloc al qual desitgem retornar. Confiem cegament en el creixement i la generació de llocs de treball com a mesures per a superar la crisi. Sense exigir-los cap condició o qualificatiu. Creixement, ocupació i prou. Oblidant-nos de demanar-los que el primer serveixi el desenvolupament i la segona sigui digna. És a dir, que serveixin les persones i no les estadístiques o la lògica econòmica.

Sentim veus que en el moment present apunten a la sortida imminent de la crisi. Independentment del fet que aquest discurs pugui ser més un anhel que una constatació real, esperem que sigui així. La crisi –ja ho hem dit– s’ha fet molt llarga per a moltes famílies. Massa. Sobretot per a les de rendes més baixes. Han sigut elles les perdedores veritables d’una crisi que no és cert que hàgim sofert tots igual.

Per aquest motiu, no hi ha res que puguem desitjar més que presenciar els últims dies d’una crisi profunda. Però, a quin final es refereixen els que així ho proclamen? A un final que, com el creixement anterior, es reflecteix més en els indicadors macro, que en la vida diària de les persones? A un final que pivota sobre un nou model de fragilitat i de drets no garantits?

Xifres que desvelen, xifres que amaguen

El que està en joc no és si assistim al final d’aquesta crisi, sinó com en volem sortir. L’estadística és una eina que es pot utilitzar tant per a desvelar com per a amagar la realitat. És possible substituir dos llocs de treball ben remunerats i a jornada completa, per tres a mitja jornada i amb condicions precàries. Això, sens dubte, suposa un lloc de treball més, però menys hores de feina. Podem assistir –com és el cas actual– a un descens de la taxa de

pobresa i que no sigui conseqüència del fet que millorin les condicions de vida de les famílies, sinó l’efecte estadístic que comporta el descens mitjà de la renda (que ha passat de 17.042 euros per unitat de consum el 2009 a 15.635 el 2013, segons l’última Enquesta de Condicions de Vida de l’INE) i, per tant, del llinar que determina quines llars són estadísticament pobres.

Si el descens de la taxa de pobresa relativa no es degué a aquests efectes, hi hauria altres indicadors que donarien consistència a aquest procés? Més aviat al contrari: ens trobem que el percentatge de llars amb carència material greu s’ha incrementat aquest últim any, passant del 5,8 el 2012 al 6,2 el 2013. El descens mitjà de la renda, unit a l’increment de preus experimentat aquests últims anys, rebaixa clarament el poder adquisitiu de les llars, i a aquesta situació cal afegir-hi el considerable increment del nombre de llars sense ingressos: 643.000 el 2012, 737.000 el 2013 i 769.000 el 2014 (segons recull l’Enquesta de Població Activa per al primer trimestre de cadascun d’aquests anys).

Una societat que veu com s’incrementa la desigualtat i com es debiliten les polítiques que garanteixen que assumim col·lectivament els riscos individuals, no està sortint de la crisi. O ho està fent oblidant-se definitivament dels més dèbils, la qual cosa li resta talla moral i essència democràtica.

No, a un model fracassat

Les mesures per a interrompre els problemes ocasionats per la crisi estan predefinides en l’ideari neoliberal: retallades salarials, reformes laborals, reducció de prestacions, reformes sanitàries... No es deuen a ocurrències particulars de go-

verns concrets. Són lògiques que responen a models ideològics i de gestió. I que es basen en el que podríem anomenar el paradigma del *Model Inviabile* («Tot es deu al fet que hem viscut per damunt de les nostres possibilitats»).

Però hi ha una altra interpretació possible: la del *Model Fracassat* («En comptes de la persona, s'ha posat l'economia en el centre de la nostra societat»). No es tracta de fer polítiques d'ajust mentre es convida constantment al consum exacerbant. Sinó de reconèixer el valor d'allò que s'escapa a la lògica dels preus. Es tracta de qüestionar tot allò que vulneri la dignitat de les persones i que titlli d'ingènues aquelles iniciatives que persegueixen el bé comú.

Resulta incompreensible que siguin titllats d'utòpics i poc realistes aquells que es regiren davant el creixement de la desigualtat i davant el deteriorament d'«allò públic»; i especialment que ho facin aquells que defensen un model que clarament ha constatat el seu fracàs, ja que no és capaç de fer-se càrrec de milions de persones (veïns, germans..., no ja dades estadístiques), a les quals, a més, es responsabilitza directament de la seva situació.

Un model que enalteix el paper de la societat civil en l'atenció del proïsme, de la mateixa manera que enarbora la bandera de l'assegurament privat o de l'emprenedoria, convidant a resoldre individualment problemes de caràcter estructural. No per reivindicar el paper protagonista dels ciutadans en la construcció social, tampoc per buscar aquest empo-

derament democràtic d'una societat implicada i coresponsable, sinó per la necessitat d'omplir el buit ocasionat per l'aprimament institucional dut a terme en forma de retallades.

Només sortirem de la crisi... si hem après

Si som capaços d'entendre que l'economia, o és per a les persones, o és injusta i excloent, tal com ha assenyalat el papa Francesc. Si som capaços de comprendre que no serem una societat veritablement democràtica si la política no és capaç de governar els mercats (i no al contrari) i, sobretot, si no ens ocupem de tothom, especialment dels que pateixen més. Que la nostra «talla moral» no ve mesurada pel PIB, sinó per la nostra radicalitat democràtica i compromesa amb el proïsme, amb el germà. Si hem comprès quins errors vam cometre en el passat i si encertem a escollir sobre quins elements construïrem el nostre futur immediat.

Si no, millorarem la nostra estadística, escaparem d'aquells símptomes superficials que denoten l'existència de problemes profunds; però donarem l'esquena a un model de societat que, a més de possible, és reflex d'una societat profundament ètica. I encara pitjor: donarem l'esquena a les víctimes de la crisi. Les de l'actual, i les de les que encara han d'arribar.

Francisco Lorenzo
*Coordinador d'estudis
de Càritas Espanyola*